COŞERIU, Eugeniu, 1997, "Portée et limites de la traduction", in: *Parallèles: Cahiers de l'École de Traduction et d'Interprétation*, nr. 19, Université de Genève, pp. 19-34.
HURTADO ALBIR, Amparo, 2015, "The Acquisition of Translation Competence. Competences, Tasks, and Assessment in Translator Training", in: *Meta*, vol. 60, nr. 2, pp. 256-280.
KIRALY, Donald, 2001, "Towards a Constructivist Approach to Translator Education", in: *Quaderns: Revista de traducció.* nr. 6, pp. 50-53.
SELESKOVITCH, Danica, LEDERER, Marianne, 1989, *Pédagogie raisonnée de l'interprétation*. Paris: Didier Erudition, 281 p.
SELESKOVITCH, Danica, 1962, "L'Interprétation de Conférence", in: *Babel.* vol. 8, nr. 1, pp. 13-18.
SÎTNIC, Ina, 2021, *Particularitățile traducerii orale din limba engleză în limba română în cadrul universitar din perspectiva competențelor de interpretare consecutivă*. Teză de doctorat. 245p.
VARGA, Cristina, 2013, Eugeniu Coşeriu. "Teoria traducerii", in: *Limba ROMÂNĂ*, nr. 5-6, pp.108-115.
Sursa discursurilor *Speech repository*. Disponibil online: https://webgate.ec.europa.eu/sr/home

STRATEGII DE TRADUCERE A BLOCURILOR SEMANTICO-SINTACTICE CU PREDICATE DISTANȚATE ÎN TEXTUL LITERAR (DIN LIMBA FRANCEZĂ ÎN ROMÂNĂ)

Ludmila ZBANȚ
Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

Abstract: *In the present article we intend to approach a series of issues regarding translator's choices in the process of translating a literary text when the author resorts to rewording the linguistic elements in a structure containing a predicate. We touch upon grammatical problems related to possibilities of reordering elements within a predicate with a complex structure among whose mandatory elements can be inserted additional informative elements. The differences resulting from the grammatical norms of French and Romanian in what the organization and flexibility of the predicate elements are concerned, lay the foundations of the practical approach in the context of translation from French into Romanian.*

Keywords*: semantic universals, material universals, connective universals, translation, semantic-syntactic structures, predicates (grammar), discursive effects.*

De la bun început se cer elucidate câteva probleme de ordin funcțional, pragmatic, dar și subiectiv în abordarea problematicii anunțate. Din punct de vedere istoric, este vorba despre o limbă „vie", despre nu un sistem static, ci despre unul dinamic (Coşeriu, 2009: 335). Această limbă funcționează și se dezvoltă într-un anumit context cultural, integrând istoria spirituală a unei comunități, în cadre, a căror funcționare și recunoaștere sunt importante pentru cercetări în diverse domenii, inclusiv în gramatică și, desigur, în traductologie, dar mai ales în procesul traducerii.

Eugeniu Coşeriu revine în mai multe rânduri în scrierile sale la diverse tipuri de universalii. Astfel, la nivel de limbaj distingem „*nivelul universal* al activității vorbirii, *nivelul istoric* al limbilor și *nivelul particular* al discursului (sau al textului)" (Coşeriu, 2009: p.85). Este evident că cercetările traductologice nu pot evita nivelul *universaliilor limbajului*, adică „ceea ce se găsește în toate limbile", dar nu mai puțin importantă este studierea *universaliilor limbilor*, mai cu seamă a celor legate de activitatea vorbirii – în traducerea orală și *universaliile textului* – în traducerea scrisă, comparație valabilă mai cu seamă în perechile de limbi atrase în procesul traducerii. Un alt lanț de universalii, pertinent pentru procesul traducerii, se constituie pe planul semiotic și le vizează pe cele *semantice*, sau referitoare la conținutul lexical și gramatical, acestea co-funcționând, pe de o parte,

cu universaliile *materiale*, referitoare la procedeele de expresie, și, de altă parte, cu universaliile *conective*, referitoare la relația dintre cele două planuri (Coșeriu, 2009: 88).

Eugeniu Coșeriu susține că, „între limbi există o eterogenitate a procedeelor materiale referitoare la funcțiilor semantice și o eterogenitate a funcțiilor semantice referitoare la procedeele materiale", ceea ce sporește interesul pentru universaliile conective, „adică a eventualelor conexiuni constante între anumite funcții și anumite tipuri de procedee materiale (ibidem).

Pornind de la aceste afirmații, ne referim la o structură pe care o denumim bloc semantic sintactic al predicatului distanțat – BSSD (Ciobanu, 1987: 68-106 pentru noțiunea de bloc sintactic; ЗБАНЦ, 1990: 10-12), analizat pe un corpus de exemple extrase din romanul scriitorului francez Michel Houellbecq „Soumission" și traducerea textului respectiv în limba română. Această structură semantică sintactică este o manifestare a posibilităților de organizare discursivă a topicii elementelor într-un predicat gramatical constituit cel puțin din două elemente, de exemplu, în limbile franceză și română verbul auxiliar și participiul trecut (*a fait, a cru; a făcut, a crezut*), sau verbul auxiliar la forma perfectului compus și participiul trecut al verbului de bază în forma/diateza pasivă (*a été produit ; a fost produs*); un verb auxiliar și un nume sau un adjectiv într-un grup nominal (*est enseignant, est grand; este profesor, este mare*), sau un verb modal și unul sau mai multe verbe semiauxiliare la infinitiv (*a pu sauver, a du croire pouvoir faire; a putut salva, a crezut că poate face* etc.). Nu pot fi neglijate în acest demers regulile și normele de exprimare caracteristice limbilor concrete.

Totodată, este bine cunoscut că în gramaticile recente ale limbilor franceză și română se observă o evoluție importantă în interpretarea predicatului gramatical, cu accentul vădit pe proprietățile discursive ale acestuia, adică putem vorbi despre o reconfirmare a viziunilor profesorului Anatol Ciobanu despre sintaxa activă, centrată cu prisosință pe „comportarea elementelor constitutive ale propoziției (enunțului) în situații verbale concrete" (Ciobanu, 1987: 70). Universaliile conective trebuie examinate în strânsă corelare cu situația pragmatică în care se produce transferul informației dintr-o limbă în alta în procesul traducerii, căci pe lângă dimensiunea pragmatică, se mai conectează condiția ce pune în valoare variatele competențe ale traducătorului unui text literar.

Corpusul de exemple constituit pentru prezenta cercetare permite să operăm cu ipoteza despre o flexibilitate sporită a limbii franceze și capacitatea de a exploata „jocul" cu ordinea componenților predicatului distanțat, focalizând un element sau altul al enunțului și generând astfel mesaje ce transmit o gamă variată de efecte discursive. În limba română această variere cu topica componenților predicatului pare să dispună de o arie mai restrânsă și se datorează unui număr mai redus de forme analitice în exprimarea predicatelor gramaticale în comparație cu limba franceză. Aceste constatări ne direcționează spre un alt cuplu de universalii, care se sprijină pe gradul de generalitate a aspectelor limbajului la care se aplică: universaliile *generice* și universaliile *specifice* (Coșeriu, 2009: 86). Compararea strategiilor de traducere aplicate mai multor tipuri de predicate distanțate permite elaborarea unor modele structurale care pot fi utilizate în traducerea acestor structuri, cu o extindere spre alte cupluri de limbi, care admit o atare variere a ordinii componenților într-un predicat gramatical.

În contextul studiului comparat al BSSD este bine venită aplicarea cadrelor. Vorbind despre importanța cadrelor pentru gramatică, Coșeriu consideră că „În ceea ce privește *gramatica*, aici cadrele non-verbale intervin în mod necesar, deși în măsură diferită, în considerarea celor trei planuri ale ei: *teoretic, descriptiv* și *analitic*" (Coșeriu, 2009: 230).

Ne interesează recunoașterea și compararea funcționării cadrelor exprimate prin structuri ale predicatelor verbale cu elementele distanțate. Le analizăm pe plan comparat, în limbile franceză și română, în baza exemplelor reunite în corpusul bilingv de referință. Pornim de la ideea expusă de Coșeriu că „aceleași scheme formale pot corespunde la funcții total diferite, în cadre diferite", mai ales că „o lingvistică propriu-zis *funcțională* nu poate neglija cadrele, nici măcar pe cele "extraverbale", căci funcțiile reale nu apar în limba abstractă, ci în vorbirea concretă" (ibidem).

Profesorul Coșeriu afirma că „limba scrisă" nu dispune deloc sau parțial de anumite cadre, cum ar fi mediul, situația nemediată, contextul fizic, cel empiric și cel practic. Găsim o anumită confir-

mare a acestei afirmații în gândurile expuse de B. Russell, care susține că, de fapt, „Cuvintele scrise diferă de cele rostite prin faptul că sunt alcătuiri materiale", "structurile materiale care constituie cuvintele scrise sunt capabile să dureze vreme îndelungată - uneori mii de ani". (Russel, 2019: 13). Cuvintele scrise nu sunt mărginite nici de vecinătatea cuiva și „pot fi făcute să călătorească în toată lumea" (Russel, 2019: 14). Astfel, avem de a face cu argumente despre absența unui cadru legat de spațiu și timp pentru structurile materiale ce constituie cuvinte, ceea nu se înscrie în viziunile contemporane despre importanța contextului pragmatic în care se realizează procesul de traducere. Totuși, gramatica nu se limitează la cuvinte separate, ci operează cu înlănțuirea lor în dimensiunea sintagmatică, conturând diferite cadre, iar acestea sunt co-raportate la situația de comunicare, adică sunt dependente de cadrul pragmatic al timpului și spațiului concret. Totodată, funcționarea structurilor gramaticale se organizează respectând o anumită topică, iar aceasta poate varia simțitor de la o limbă la alta, ceea ce se observă mai evident în procesul traducerii. În cazul BSPD vorbim despre o ordonare discursivă, emotivă a elementelor, căci ideile sunt prezentate variind prin ponderea lor informativă conform alegerii emițătorului. Traducătorul, la rândul său, ar trebui să reușească o ordonare similară cât mai fidelă în textul tradus.

Ordinea cuvintelor și locul lor într-o propoziție implică noțiunea de topologie. Studierea topologiei la nivelul mai multor limbi face posibilă valorificarea principiilor universale de producere a formelor gramaticale și a modului de combinare a lor (ЩУР, 2021: 201). Abordarea enunțurilor din perspectivă topologică permite să observăm elementele comune și diferențele care se constituie între perechile de limbi atrase în procesul traducerii atât prin structurile utilizate, cât și prin substanța semantică vehiculată, toate marcate de factori extralingvistici, sociali. S-ar părea că între limbile din aceeași familie, cum sunt, de exemplu, franceza și româna, ar trebui să existe numeroase suprapuneri în modul de funcționare a topologiei, mai ales că, în cazul limbii române, se vorbește frecvent despre o ordine liberă în aranjarea constituenților frazei.

În general, se consideră că pozițiile de început și de sfârșit de rostire sunt predispuse să scoată în evidență cuvântul sau grupul de cuvinte plasat în aceste spații. Mai puțin se vorbește însă despre poziționarea elementelor în corpul predicatelor verbale cu structuri compuse și despre efectele informative și discursive care se produc în rezultatul acestei aranjări a elementelor.

Urmând ideile expuse de Eugeniu Coșeriu, credem că, din punct de vedere funcțional, este important să operăm cu noțiunile „*specificarea informativă*, sau *identificarea*, care trebuie considerată ca un tip autonom de determinare", numite de profesor *identificatori*. (Coșeriu, 2009: 218). Din valorile atribuite de Coșeriu identificării, desprindem mai ales semnificația care îl orientează pe destinatar spre o valoare semantică, deoarece „Identificarea [...] este o operație care nu se realizează prin *semnificație*, ci prin *forme*, în vederea *atribuirii de semnificație* de către interlocutor" (Coșeriu, 2009: 219). Anume datorită acestei condiții, putem afirma cu siguranță că forma predicatului verbal exprimată printr-o structură ce înglobează elemente facultative contribuie la obținerea unor efecte discursive inedite.

Așadar, prin predicat distanțat înțelegem un bloc semantic sintactic care permite inserarea între constituenții săi ***xyz(n)*** a unor elemente facultative ***d*** având un volum diferit, care generează distanțarea structurală și semantică a acestor constituenți (ЗБАНЦ, 1990: 11).

Cercetarea realizată asupra distanțării predicatului în limba franceză scoate la suprafață o tipologie a fenomenului analizat. Astfel, vom opera cu noțiunea de distanțare obligatorie și distanțare facultativă (ЗБАНЦ, 1990: 18-23). Primul tip de distanțare este produsul funcționării normei gramaticale în limba franceză, care prevede plasarea între constituenții predicatului gramatical a unor pronume personale neaccentuate și a pronumelui impersonal *on*, de exemplu, în situații cu fraze interogative: Jusqu'à présent *qu'avait-**il** eu* de bon dans son existence ? (Flaubert, Madame Bovary, p.72).

Distanțarea facultativă rezultă din inserarea diferitor unități lexicale, a sintagmelor cu un diferit grad de complexitate și chiar a unor propoziții: Vous *avez, **non sans quelque déplaisir et certaines privations**, acquis* les connaissances solides. (H. de Balzac, La peau de chagrin, p.114).

Am încercat să urmărim modul în care răspunde limba română la traducerea din limba fran-

ceză a unor structuri cu atare modele și am depistat diferite opțiuni rezultate atât din tendința de a respecta normele gramaticale valabile pentru română, cât și din alegerea subiectivă a traducătorului în tendința de a fi cât mai aproape de original. Să analizăm câteva perechi de exemple:

1. Il *avait* ***entretemps*** *trouvé* un moyen d'écrire différents livres qui *m'avaient fait, à plus d'un siècle de distance, le considéré comme un ami*. (Houellebecq, p.12)

1a. ***In acest interval***, găsise răgaz să scrie diferite cărți care *m-au făcut, la o distanță de un secol, să-l privesc* ca pe un prieten. (Houellebecq, p.10-11)

Predicatul verbal în limba franceză înglobează în cadrul său un adverb Il *avait* ***entretemps*** *trouvé*, al cărui poziționare între verbul auxiliar și participiu nu este una obligatorie, ci depinde de accentul logic sau afectiv pe care dorește să-l pună autorul în acest context. Din punct de vedere pragmatic și discursiv, se observă o diferență ușoară în interpretarea enunțului între Il *avait* ***entretemps*** *trouvé*, când este pus accentul pe faptul de a găsi ceva, și forma Il *avait trouvé* ***entretemps***, când se insistă pe temporalitate, sens transmis de adverb. În limba română, însă, traducătorul a optat pentru secvența ***In acest interval***, *găsise*, plasând secvența cu funcția de adverb de timp în debutul frazei, astfel respectiva structură aplică o caracteristică a ansamblului informativ vehiculat în fraza dată, deci se obține un efect discursiv diferit de cel din limba franceză, mai ales că și verbul la forma de mai mult ca perfectul este exprimat printr-o unitate sintetică și deci nu creează condiții de alegere a amplasării elementelor de distanțare.

Un efect și o strategie de traducere asemănătoare rezultă și din analiza exemplelor ce urmează 2, 2a, în care predicatul verbal în limba franceză înregistrează o distanțare mai extinsă în corpul predicatului, iar în traducerea în limba română înregistrăm o economie informativă și de formă:

2. […] je *n'avais* ***jamais, en mois, rien*** *ressenti* de semblable. (Houellebecq, p.19)

2a. [...] *nu simțisem* ***niciodată*** așa ceva. (Houellebecq, p.17)

Concentrarea elementelor care exprimă negația *jamais, rien* amplifică efectul discursiv al fragmentului, intensificându-l, inclusiv prin plasarea acestora, împreună cu pronumele accentuat *en moi*, într-o poziție mai rar abordată în cercetările topologice – în interiorul predicatului verbal : je *n'avais* ***jamais, en mois, rien*** *ressenti*. În traducerea în limba română nu avem același efect de intensificare și doar postpoziția adverbului *niciodată* contribuie la o „recuperare" parțială a efectului de intensificare a acțiunii exprimate prin verbul *a simți* la mai mult ca perfectul: *nu simțisem* ***niciodată***.

3. Avec le recul, ces explications factuelles me paraissent insuffisantes : elles *avaient* ***effectivement, je ne le nie pas****, rencontré quelqu'un* [...] ; (Houellebecq, p.20)

3a. Pe măsură ce trecea timpul, aceste explicații faptice mi se păreau insuficiente : ***cu siguranță****, întâlniseră pe cineva* ; [...] ; (Houellebecq, p.18-19)

Și în exemplele 3, 3a există o discrepanță importantă la nivelul limbilor franceză și română în ce privește organizarea topicii predicatului și a elementelor imediat alăturate. In limba franceză predicatul gramatical funcționează ca un bloc semantic sintactic complex, cu interferențe discursive extinse: elles *avaient* ***effectivement, je ne le nie pas****, rencontré quelqu'un*. Asistăm la o „încălcare" a topicii logice obișnuite, de la cunoscut la necunoscut, temă-remă, ele fiind imbricate (GLR II, 2005: 772) într-un anumit fel și producând un efect discursiv neașteptat cu focusul direcționat pe elementele intercalate în corpul predicatului gramatical. Elementele respective reflectă opinia autorului, emoțiile trăite, privitor la acțiunea exprimată prin BSSD *elles avaient* ***effectivement, je ne le nie pas****, rencontré*. În traducerea în limba română acest efect de focalizare lipsește.

O situație diferită de cele descrise supra se conturează în cazul predicatului verbal compus, ceea ce se explică prin forma sa complexă în ambele limbi de referință. Astfel se deschid niște „ferestre" capabile să accepte elemente destul de voluminoase ca structură, care, în mod obișnuit, ar ocupa un spațiu în exteriorul predicatului. În exemplele 4, 4a descoperim o altă topică a elementelor frazei, o bună parte din ele fiind concentrate în interiorul predicatului verbal compus, generând astfel un BSSD. O atare structurare este utilizată în original și în traducerea în limba română.

4. Pendant plusieurs années, les ultimes résidus d'une social-démocratie agonisante *m'avaient permis* ***(à travers une bourse d'études, un système de réductions et d'avantages sociaux étendu, des repas médiocres mais bon marché au restaurant universitaire)*** *de consacrer* l'ensemble de

mes journées à une activité que j'avais choisie : la libre fréquentation intellectuelle d'un ami. (Houellebecq, p.15)

4a. Vreme de mai mulți ani, ultimele rămășițe ale unei social-democrații muribunde *îmi îngăduiseră* ***(grație unei burse de studiu, unui sistem extins de reduceri și avantaje sociale, unor mese mediocre, dar ieftine la cantina universitară)*** *să-mi dedic* tot timpul activității pe care o alesesem: frecventarea neîngrădită a unui prieten. (Houellebecq, p.13)

Este vorba despre o amalgamare facultativă a două secvențe ale frazei, ea rezultând din alegerea subiectivă a autorului textului literar în tendința de a accentua unele informații prin faptul de a le plasa între constituenții predicatului gramatical.

Concluzie

De cele mai multe ori, întâlnim o topică de genul celei analizate anterior în dialoguri reale sau simulate (monologuri), când autorul sau personajul își expune părerea asupra unor fapte sau evenimente, încercând să scoată în evidență elementele importante ale mesajului și direcționând astfel atenția destinatarului său real sau virtual (interlocutorul sau cititorul) asupra anumitor idei. Este o modelare subiectivă a frazei, cu intenții de focalizare, de intensificare a structurilor evidențiate, mai ales că această focalizare se produce în cadrul predicatului, unul din elementele centrale ale frazei, prin definiție.

Nu putem exclude din formula de interpretare a sensului generat de BSSD dimensiunea cognitivă și pragmatică. Cunoștințele de care dispune traducătorul atât la nivelul interpretării sensurilor vehiculate în original, cât și al formelor de aranjare a elementelor frazei sau textului, vor determina alegerea echivalenților de sens și de formă, contribuind la calitatea textului tradus, în general. Desigur, normele de funcționare a diferitor limbi își vor lăsa amprenta vizibilă și vor condiționa marja de alegere, inclusiv cea structurală, formală. Totodată, studierea problemelor legate de topica elementelor într-un predicat se înscrie într-un câmp mai larg de cercetări, axate pe universaliile structurale, iar existența asemănărilor de ordin topologic între diferite limbi contribuie la soluționarea unor posibile probleme de ordin gramatical care ar putea surveni în procesul traducerii.

Bibliografie:

COȘERIU, Eugeniu, 2009, *Omul și limbajul său*. Editura Universității „A. I. Cuza", Iași.

CIOBANU, Anatol, 1987, *Sintaxa și semantica*. Chișinău, Știința.

Gramatica limbii române. II. Enunțul. Editura Academiei Române, București, 2005. GLR II

RIÉGEL Martin, PELLAT Jean-Christophe, RIOUL René, 1994, *Grammaire méthodique du français*. PUF.

RUSSELL, Bertrand, 2019, *Teoria cunoașterii*. București, Editura Vellant.

ЩУР Г.С., 2021, *Теории поля в лингвистике*. Москва, ЛЕНАНД.

ЗБАНЦ Людмила, 1989, *Сказуемое с дистантными элементами во французском языке*. Диссертация на соискание ученой степени кандидата наук. Кишинев.